

Grabski, Andrzej Feliks

O polskich rycerzach w Maroku w XV wieku parę uwag

Przegląd Historyczny 58/3, 515-517

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ANDRZEJ FELIKS GRABSKI

O polskich rycerzach w Maroku w XV wieku parę uwag

Prowadzone od szeregu lat w ośrodku warszawskim pod kierunkiem prof. Mariana Małowista mediewistyczne badania afrykanistyczne przynoszą coraz to nowe ciekawe materiały do historii nie tylko powszechnej, ale i polskiej. Po szkicu o śląskich wyrobach tekstylnych w Afryce Zachodniej w XVI i XVII w.¹, z ogłoszonego niedawno przyczynku A. Dziubińskiego dowiedzieliśmy się o rycerzu Mateuszu, Polaku który służył w Ceucie i poległ tam bohaterską śmiercią w walce z Maurami w 1436 r.².

Nie jest to najwcześniejszy znany nam rodak w Afryce Północnej. Wiadomo bowiem, że Polacy znajdowali się również w wojskach portugalskich w czasie zdobywania Ceuty w 1415 r. Mówi o tym przekaz Antoine de la Sale (ur. ok. 1385/6 — zm. 1460), francuskiego rycerza i pisarza, uczestnika walk o Ceutę. W utworze pt. „Du réconfort de Madame du Fresne” napisanym pod koniec życia, w 1457 r., opowiadał on o wyprawie na Ceutę³.

Wzięli w niej udział król portugalski Jan I (1385—1433), książęta Edward, Piotr i Henryk, naturalny syn władcy, hrabia de Barcelles, oraz wielu duchownych i świeckich panów z licznych krajów. Po wyliczeniu co ważniejszych francuskich uczestników wyprawy Antoine de la Sale zanotował: *Et sy y estoient le seigneur de Plo-mellau baron, et messire Henry de Donru, chevalliers de Poullaynne, bien encom-paigniez*⁴. Następnie wyliczał la Sale Anglików.

Przytoczony przekaz pozwala nam przyjąć obecność jakichś polskich rycerzy w armii króla Jana walczącej o Ceutę. Autor podaje, że było tam dwóch polskich panów w dobrej kompanii, z pocztami, podaje ich nazwiska. Ponieważ relacja powstała znacznie po opisywanych wypadkach, autor nie znał polskich imion i jak wiemy z „Le Petit Jehan de Saintré” — gdy się z nimi spotkał — przekręcał je

¹ M. Małowist, *Śląskie tekstylia w Zachodniej Afryce w XVI i XVII w.*, PH LV, 1964, z. 1, s. 98—99. Por. inne „polonica” w tegoż autora: *Wielkie państwa Sudanu Zachodniego w późnym średniowieczu*, Warszawa 1964, s. 28—29.

² A. Dziubiński, *Polski rycerz w Maroku w XV wieku*, PH LVII, 1966, z. 3, s. 444—446.

³ ... *la sainte et chevalleurese conqueste de la cité de Cepte, es parties des Auffricques et des Sarrasins, auquel voyage et conqueste, Nostre Seigneur de sa très sainte grâce et especelle me donna le heur et grâce que, en occupant la place à ung bon et vaillant homme, je viz la plus [grande] partie des choses qui s'enssieuvent, lesquelles, pour venir à mon propos, je les abregeray à mon pouvoir, car aussy je n'ay pas memoire, et très longue chose seroit à voulloir du commencement jusques à la fin tout reciter.* J. Nève, Antoine de la Sale. *Sa vie et ses ouvrages*, Paris — Bruxelles 1903, s. 141—142. O autorze por. ostatnio F. Desonay, *Antoine de la Sale aventureux et pédagogue*, Liège-Paris 1940, oraz Antoine de la Sale. *Oeuvres Complètes* t. I: *La Salade*, wyd. F. Desonay, Paris-Liège 1935, s. XII nn., gdzie dalsza literatura.

⁴ J. Nève, op. cit., s. 143. Na tekst ten zwrócił już uwagę B. Olszewicz, *Geografia polska w okresie Odrodzenia*, [w:] *Odrodzenie w Polsce* t. II, cz. 2, Warszawa 1936, s. 336.

straszliwie⁵; próżno kusić się zatem o identyfikację postaci. Warto jednak zauważyć, że żadnej z nich nie można złączyć z imionami znanych z publikacji J. Vielliard, R. Avezou i H. Polaczówny polskich peregrynantów do Hiszpanii i Portugalii z przełomu XIV i XV w.⁶, należy jednak przypuszczać, że uczestników walk o Ceutę należałoby poszukiwać właśnie pośród tego samego społecznego elementu.

Sukcesy Portugalczyków w walce z Maurami musiały się widać odbić żywym echem, jeżeli nie w Polsce, to w każdym razie w państwie krzyżackim, skoro na wieść o nich udał się do Portugalii, a następnie do Afryki, młody podówczas Jan Bażyński, dobrze nam znany zwłaszcza ze swej późniejszej działalności politycznej. Listem z 28 października 1419 pisany z Malborka polecał go Wielki Mistrz królowi Janowi I⁷. O dalszych dziejach Bażyńskiego i jego udziale w walkach w Afryce dowiadujemy się z listu króla portugalskiego z 24 stycznia zapewne 1422 r. do Michała Kuchmeistera⁸. W 1422 r. Bażyński wyruszył w drogę powrotną⁹.

Skoro rycerz Mateusz nie był ani jedynym, ani pierwszym z Polaków, których noga stała w Ceucie, skoro pojawiali się oni tam od 1415 r., czy musimy kłaść przybycie tam Mateusza, dopiero na okres po 1428 r.? A może przeciągnął on wraz z tymi, 'którzy wyruszyli do Afryki w 1415 r.'? Dla wzmocnienia domysłu odkrywcy rycerza Mateusza o tym, że ów Polak dostał się w te dalekie strony przez Węgry dodajmy, że bliskie kontakty z Portugalią miał sławny Pippo Spano¹⁰, a Ścibor ze Ściborzyc, który wiele lat spędził w służbie Zygmunta Luksemburczyka, znalazł się w 1405 r. pośród peregrynantów do Compostelli¹¹. Ale — w świetle wspomnianej literatury dotyczącej kontaktów Polski z Hiszpanią i Portugalią — droga

⁵ *Antoine de la Sale. Le Petit Jehan de Saintré*, wyd. P. Champion, F. Desonay, Paris 1926, s. 203 nn. Por. też A. Coville, *Le Petit Jehan de Saintré, recherches complémentaires*, Paris 1937, s. 153; A. Bronarski, *Le Petit Jehan de Saintré. Une énigme littéraire*, Florence 1922, s. 39 nn.; H. Polaczówna, *Najstarsze źródła heraldyki polskiej*, Lwów 1924, s. 22—27; teźże, *O podróżnikach średniowiecznych z Polski i do Polski*, „Miesięcznik Heraldyczny” t. XVI, 1937, nr 5, s. 69.

⁶ J. Vielliard, *Pèlerins d'Espagne à la fin du Moyen-Age*, [w:] *Homentage a Antoni Rubió i Lluch. Miscellania d'estudis literarsis, historics i lingüistics* t. II, Barcelona 1936, s. 265—300; J. Vielliard — R. Avezou, *Lettres originales de Charles VI conservées aux Archives de la Couronne d'Aragon à Barcelone*, „Bibliothèque de l'École des Chartes” t. XCVII, 1936, s. 317—373; H. Polaczówna, *O podróżnikach*, s. 65—78, 126 (streszczenie tej pracy pod tym samym tytułem ukazało się w „Sprawozdaniach PTPN”, nr 29/2, 1937, s. 42—45, niżej cytuję wersję pełną). Materiał wyzyskany w wyżej wspomnianych pracach nie był znany S. Ciesielskiej-Borkowskiej, *Les voyages de Pologne en Espagne et en Portugal aux XVe et XVIe siècles*, „Archivum Neophilologicum” t. I, cz. 2, 1934, s. 296—322; teźże, *Addenda*, tamże, s. 376—377. Zna go już S. Ciesielska-Borkowska w pracy *Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim*, Kraków 1939, s. 5—6.

⁷ K. Scherler, *Hans von Baiszen, der erste Gubernator in Preussen c. 1380—1459*, Danzig 1911, s. s. 21—22; regest w: *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198—1525*, wyd. E. Joachim, W. Hubatsch, cz. I, t. I, Göttingen 1948, nr 3042, s. 191. Por. też W. Kętrzyński, *O Bażyńskich*, „Roczniki Poznańskiego TPN” t. X, 1878, s. 121—122; J. Voigt, *Geschichte Preussens* t. VII, Königsberg 1836, s. 364—365, *Bażyński (von Baiszen)* Jan, PSB t. I, Kraków 1935, s. 376—377; R. Grieser, *Hans von Baysen. Ein Staatsmann aus der Zeit des Niederganges der Ordensherrschaft in Preussen*, Leipzig 1936, s. 12—13; K. Górski, *O Janie Bażyńskim w świetle dokumentów*, „Roczniki Historyczne” t. XIII, 1937, s. 307—308.

⁸ Publikacja w K. Scherler, op. cit., s. 24—26; regest w: *Regesta historico-diplomatica* cz. I, t. I, nr 2901, s. 182 (z błędną datą). Por. też R. Grieser, op. cit., s. 12—13.

⁹ R. Grieser (op. cit., s. 13) sądzi, że Bażyński służył pod sztandarami ks. Edwarda. W *Simon Grunau's Preussische Chronik* (wyd. M. Perlbach, R. Philipp, P. Wagner, t. II, Leipzig 1876—1896, s. 458) czytamy, że służył on pod Piotrem Aragońskim; niewątpliwie chodzi o infanta Piotra, o którym pisze A. Dziubiński, op. cit., s. 445. Por. K. Scherler, op. cit., s. 23; R. Grieser, op. cit., s. 123.

¹⁰ P. Csikay, *En marge de l'histoire de l'Union Européenne. Les relations entre le Portugal et les pays de l'Europe Centrale à la lumière de l'universalisme médiéval*, Alger 1958, odb. z „Rèvue de la Méditerranée” nr 84, s. 8—9. Por. o nim M. Sokołowski, *Ścibor ze Ściborzyc i Pippo Spano*, SKHS t. VIII, 1908, szp. LXIX nn.

¹¹ H. Polaczówna, *O podróżnikach*, s. 66.

przez Węgry nie była jedyną, a co więcej, nie była najbardziej przez Polaków uczęszczaną. Owo węgierskie pośrednictwo nie było konieczne, aby udać się w tamte strony.

Poszukiwanie polskich rycerzy na różnych frontach i w różnych krajach w wiekach średnich ma na celu nie tylko odgrzebywanie jeszcze jednej ciekawostki. Rycerz rycerzowi wówczas nie równy, gdy jawi się za granicą: z jednej strony stoi rycerz-krzyżowiec, taki jakiego sportretował Chaucer w „Opowieściach kanterberyjskich”, szukający walki z niewiernymi (prócz odnalezionego przez A. Dziubińskiego Mateusza i wspomnianych przez nas innych Polaków wyliczmy owego Wojciecha z Pakości walczącego z niewiernymi w Ziemi Świętej, o którym wspominał Filip de Mézières¹², czy Jakuba z Polski wojującego w latach dwudziestych XV w. na Cyprze¹³ itd.), ciągnący na pielgrzymki do dalekiej Compostelli, z drugiej — ubogi rycerzyk szukający w obcej służbie na Zachodzie chleba, zaciągający się w Niemczech i we Włoszech¹⁴, ciągnący wraz z Aleksandrem Mazowieckim do Trydentu¹⁵ itd., z trzeciej — rycerz wysłany za granicę przez władcę w ramach zobowiązań polityczno-militarnych. Daleko jeszcze do pełniejszego oświetlenia tego problemu.

¹² N. J o r g a, *Philippe de Mézières 1327—1405 et la croisade au XIVE siècle*, Paris 1896, s. 75.

¹³ *Cronica del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto. Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, wyd. R. de M a s L a t r i e, t. II, Paris 1893, s. 277 n., 286.

¹⁴ Por. M. N i w i ń s k i, *Polacy w służbie komuny bolońskiej w dobie wczesnego Renesansu (komunikat)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” t. VIII, 1926—1927, s. 169—173 i inne przykłady.

¹⁵ Por. L. B ą k o w s k i, *Książę mazowiecki Aleksander biskup trydencki*, PH XVI, 1913, s. 140 nn.